

УДК: 338.43:330.34

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-280-2-51

ПИЩЕНКО О. В.

Чернігівський національний технологічний університет

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ» В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Ідентифіковані можливості для аграрного сектору у разі використання концепції «зеленої економіки» у державній аграрній політиці (забезпечення сталого відновлюваного розвитку економіки, соціуму, природи регіону; економічне зростання та інновації; покращання екологічної складової й забезпечення бережливого ставлення населення до навколишнього середовища; впровадження ресурсно-ефективних технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції; розвиток виробництва й інфраструктури використання відновлюваних джерел енергії, що підсилить рівень енергетичної безпеки). Вирішальними характеристиками біокластера, який ми вважаємо одним із адаптаційних механізмів щодо інновацій «зеленої економіки», є курс на мінімізацію виробничих витрат і максимізацію додаткової вартості.

Ключові слова: аграрний сектор, інноваційний розвиток, державна політика, зелена економіка, кластер, органічне виробництво.

PISHCHENKO O.

Chernihiv National University of Technology

IMPERATIVES FOR THE DEVELOPMENT OF THE GREEN ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR

The article substantiates the feasibility and formalized content of forming the imperatives of the state policy of innovative development of the agrarian sector of Ukraine on the basis of the concept of "green economy". It is established that in order to solve problems of stimulating efficiency and formation of imperatives of state policy of innovative development of agrarian sector, two basic directions should be chosen as a basis: "green economy" and clustering. Opportunities identified for the agricultural sector in the case of the use of the concept of "green economy" in public agrarian policy (ensuring sustainable renewable development of the economy, society, nature of the region; economic growth and innovation; improving the environmental component and ensuring a gentle attitude of the population to the environment; technologies for production and processing of agricultural products; development of production and infrastructure for the use of renewable sources energy that enhance energy security). The decisive characteristics of a biocluster, which we consider to be one of the adaptation mechanisms for green economy innovation, is a course to minimize production costs and maximize value added. The principle in this is that, along with the fields on which the raw materials are grown, they create a processing system, building appropriate plants. The cluster model will solve the problem of raw materials of the industry and facilitate the implementation in the market of products with high added value.

Keywords: agrarian sector, innovative development, state policy, green economy, cluster, organic production.

Постановка проблеми. В Україні практично не створені умови для ефективного здійснення інноваційної діяльності в аграрному секторі. Тому вдосконалення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору шляхом впровадження концепції «зеленої економіки» є актуальним завданням української державної політики, виконання якого приведе до кардинального поживлення інноваційних процесів у країні. Активізація використання інноваційного чинника сприятиме створенню конкурентоспроможної країни, для чого необхідне проведення активної державної інноваційної політики, спрямованої на розвиток науково-технічного потенціалу країни, на формування українського бізнесу, зацікавленого у використанні інновацій. Становлення сучасного конкурентоспроможного на міжнародній арені аграрного сектору на засадах «зеленої економіки» обумовлює актуальність та прикладну значущість проблеми розробки методології державної політики інноваційного розвитку галузі в трансформаційний період і підвищення на цій основі рівня якості життя, а також наукового інтересу до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в дослідження проблематики інноваційного розвитку соціально-економічних систем із збереженням екології та охорони навколишнього середовища зробили такі вітчизняні вчені: О. Бондар, Б. Буркінський, Т. Галушкіна, В. Реутов, І. Гайдуцький, К. Костецька, Л. Мельник, О. Кубатко, П. Саблук, О. Ходаківська [1-8] та інші чий науковий здобутки мають значне наукове й практичне значення. Однак, незважаючи на високий рівень та міждисциплінарний характер існуючих теоретико-методологічних розробок, потребує поглибленого обґрунтування практика реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору України на засадах «зеленої економіки», що відповідає концепції сталого розвитку країни.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності формування державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору України на положеннях доктрини «зеленої економіки», пов'язаної з органічним виробництвом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розробці імперативів державної політики забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційної економіки актуальності набувають питання продуктивності, відновлюваності, забезпечення сталості розвитку, і це головний концептуальний вимір сукупності пропозицій, які можуть бути втілені у практику механізмів державного регулювання, наприклад, через контекст концепції «зеленої економіки».

Аграрний сектор в цьому плані є пріоритетним, адже має територіальну прив'язку, залежне від природно-кліматичних умов і регіональних особливостей, тому, безумовно, необхідною є розробка та впровадження передових способів організації його інноваційного функціонування. Головні ж резерви продуктивності галузі, її відповідності реаліям життя людей зосередженні в системі організаційно-економічних інновацій.

Агропродовольча система характеризується постійними змінами технологій, залежно від уподобань споживача, і цей аспект, по суті, діє глобально. Наприклад, фактори «зеленої економіки», сталого розвитку, які пов'язані із усебічним застосуванням біотехнологій, упровадженням принципів екологічного землеробства, розвитку біоенергетики, потребують інновацій. У свою чергу інновації не лише виробничі, а й організаційні, інфраструктурні, без яких продукція не може бути ефективно продана. Взагалі, сам процес складний, бо пов'язаний з природою й факторами життєдіяльності людини, які потрібно враховувати повсякчас при визначенні напрямів інноваційного розвитку. Також характер вітчизняного аграрного виробництва, інституційні та інші фактори становлення його інноваційної моделі як у загальнодержавному, так і регіональному вимірі вимальовується в форматі продовольчої та енергетичної безпеки, на що в останні роки зорієнтована державна політика. Це безумовний позитив, але здебільшого це поки що лише ідеологія, а практичні кроки з цього приводу не відзначаються системністю, уся проблема у відсутності ефективних державних механізмів та належного фінансового забезпечення [4, 171-172 с.].

Аналізуючи виміри розробки напрямів державної політики інноваційного розвитку в інституційному вимірі проблемних аспектів, зазначимо, що системна залежність від зовнішнього ринку агропродовольчих товарів – мінімізує, критично знижує інноваційно-інвестиційну привабливість аграрного сектору. Особливо це стосується внутрішнього інвестора. Інвестиційна привабливість низька в тому числі через системну інституційну невизначеність, тому багато підприємств функціонують у форматі так званого консервативного самозабезпечення за моделлю простого відтворення, бо інвестиційні ризики вкрай високі.

Інституційний каркас напрямів забезпечення інноваційного розвитку агросектору національної економіки становить аграрна політика, яка формує і впроваджує концепцію державного управління розвитком інновацій, виходячи з якої слід вибудовувати конструкцію пропозиційних удосконалень. Емпірична оцінка моделі аграрної політики в аспекті ідентифікації її інноваційності звертає увагу на ефекти, які наслідують аграрний сектор. Загальноекономічні параметри ефективності державного управління, регулювання агросектору вбудовані в набуті галузю результати за певний проміжок часу.

На думку автора, для вирішення проблем стимулювання ефективності й формування імперативів державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, за базис варто обрати два основних напрями: «зелена економіка» і кластеризація. Концепція і практичне втілення засад «зеленої економіки» повинні наслідувати міцне ідеологічне підґрунтя й інституційний базис. Ідеологія в тому, щоб забезпечити відновлюваність ресурсів, збереження навколишнього середовища, сталість господарювання, економічність результатів. Розробляючи власне бачення шляхів, напрямів, концепції інноваційної моделі розвитку аграрного сектору, загалом погоджуємося з тим, що інститути формують середовище, у якому відбувається генерація та впровадження інновацій, інноваційного розвитку загалом.

У використанні положень «зеленої економіки» в аграрному секторі, на нашу думку, слід реалізувати концепцію дифузії інновацій, тобто впроваджувати вже відомі у світі інновації, що прискорить процес виходу галузі на модель сталого розвитку. Це найбільш реальний шлях, який є найкоротшим, найефективнішим. Прийнятними є альтернативні аграрному виробництву види економічної діяльності, такі як: біологічна енергетика, зелений туризм, а також «зелені» аграрні види зайнятості – виробництво екологічно чистого органічного продовольства тощо. Принципи організації такого інноваційного виробництва вже давно відомі, потрібно лише правильно їх репрезентувати в сучасній державній політиці та забезпечити необхідну ресурсну базу. Таким чином, сьогодні потрібно робити ставку на розвиток багатофункціональності галузі, поєднанням сільськогосподарських видів діяльності з дотичними до них, у контексті сталого розвитку агросектору, підтримуючи їх впровадження з допомогою механізму державної політики. Це дозволить вирішувати не тільки економічні, а й соціальні проблеми аграрного розвитку, через багатофункціональність. Дана ідеологія має бути закріплена на рівні держави, функціонально змодельована законодавчо й підкріплена ресурсами державної підтримки [1, 147-183 с.; 6, с. 205].

Перспектива втілення концепції «зеленої економіки» у багатофункціональності – креативному поєднанні сільськогосподарської діяльності, переробки, біоенергетики і несільськогосподарських видів діяльності, дотичних до агропромислового бізнесу й розвитку сільських територій. Лише в такому випадку досяжною видається сталість досліджуваного сектору національної, а також, безумовно, регіональної економіки. Ця теза основна у формуванні моделі аграрного сектору економіки і виробництва на засадах «зеленої економіки». Для її практичного втілення мають бути задіяні державні механізми підтримки, вбудовані в аграрну політику визначенням регіональних пріоритетів, інституційних орієнтирів і ефективних, національно-ідентичних стимулів.

Суто сільськогосподарська спеціалізація не дає надії реалізувати сподівання на якнайефективніше використання агроекономічного потенціалу, призводить до недоотримання доданої вартості, а головне – обмежує прихід інновацій. Тому у практичній площині стоїть завдання сформувати нову, адаптовану до

наявного ресурсного потенціалу структуру агропромислової діяльності з орієнтацією на запити ринку й реалізацію політики сталого агроекономічного розвитку.

Важливою у заданому контексті запровадження «зеленої економіки» є практична підтримка підприємницької ініціативи, інноваційних видів сільськогосподарської діяльності, таких як виробництво біопалива, органічного продовольства – шлях до створення інноваційного спектру товарів і послуг. Це, як ми вже зазначали, головна концептуальна позиція побудови механізму інноваційного розвитку аграрного сектору, заснованого на принципах «зеленої економіки». Для цього достатньо ресурсів, потрібно лише перш за все створити сприятливі інституційні умови і забезпечити стабільну державну підтримку [2, 86-94 с.; 3, с. 70].

Сьогодні також доступний формат децентралізації, який дозволяє інституційно виокремити регіональну модель із відповідною ресурсною ідентифікацією за спектром спеціалізації «зеленого бізнесу». Регіональний вимір також потребує відповідного інфраструктурного забезпечення як звязуючої ланки між виробником і споживачем (ринком).

За концепцією «зеленої економіки» у аграрного сектору з'являться нові можливості, пов'язані з наступними ефектами:

- забезпечення сталого відновлюваного розвитку економіки, соціуму, природи регіону;
- економічне зростання та інновації;
- покращання екологічної складової й забезпечення бережливого ставлення населення до навколишнього середовища;
- впровадження ресурсно-ефективних технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції;
- розвиток виробництва й інфраструктури використання відновлюваних джерел енергії, що підсилить рівень енергетичної безпеки.

«Зелена економіка» тяжіє до так званої інноваційної багатоаспектності, яка стосується усіх сфер життєдіяльності людини й особливо агропромислового виробництва, сільських територій. Кластеризація, або кластерна модель інноваційного розвитку агропромислового виробництва регіону на засадах «зеленої економіки» - це якоюсь мірою панацея від деструктивних діянь людини у фокусі раціоналізації використання агресурсів.

Загалом засади формування інноваційної моделі аграрного сектору через призму «зеленої економіки» бажано розглядати в контексті реалізації наступних цільових орієнтирів, як: повернення економіки агробізнесу в русло концепцій збереження природи; стимулювання інновацій сталого й відновлюваного розвитку; реалізація на практиці принципів сталості й відновлюваності агроєкосистеми; створення сприятливих умов для розвитку відновлюваного, сталого типу розвитку аграрного сектору; унормування підтримки розвитку системи виробництва-використання біологічних видів палива й органічного виробництва.

Зазначене дає нам підстави стверджувати про неоціненність і вельми вагому значимість конкретно-спрямованих й дотичних до піднятої проблеми дослідницьких напрацювань, які дають можливість визначитися, щодо засад її побудови, наприклад, на принципах «зеленої економіки». Разом з цим, концепція інноваційної моделі не є чимось сталим, вона еволюціонує разом з наукою та суспільством, упорядковуючи минулі дослідження і торуючи дорогу до майбутніх інновацій, враховуючи можливості, а також реалії, об'єктивні потреби, технологічні прориви. Проте для аграрного сектору економіки інноваційна модель за своїми типологічними й організаційно-економічними характеристиками повинна враховувати природний фактор і фактор невідновлюваності в просторовому вимірі такого визначально-важливого ресурсу як земля [5, 218-224 с.].

Фактично «зелена економіка», яка в нашому випадку є функціональна проекція практики виробництва, інструментально пропонується до втілення у формі кластерної моделі інноваційного розвитку. Тому ми концептуально її розглядаємо як ідеологічну основу побудови регіонального інноваційного кластера агропродовольчого спрямування, який об'єднуватиме усіх (бажаючих цього) суб'єктів цієї галузі і дотичних до неї для втілення головної ринкової мети – підвищення конкурентоспроможності на засадах сталого розвитку. По суті, сама фундація «зеленої економіки» є функціональним представленням інноваційної моделі, формалізованої у вигляді кластера.

Функціональну основу моделі становить підприємництво, яке традиційно для ринкових економік – рушійна сила для розвитку у повному розумінні цього слова. Активність підприємств стимулює науково-технічний прогрес, але для цього на макроекономічному, загальногосподарському рівні, через відповідну аграрну інноваційну політику слід забезпечити системність: технологічних змін у розвитку господарюючих суб'єктів, гарантуючи їх доступність незалежно від форми власності і господарювання; державної підтримки підприємств, які впроваджують інновації, зокрема для сталого розвитку, у тому числі «зелені»; стимулювання видів діяльності з потенційно високим рівнем додаткової вартості [8, с. 45].

Логічно, у розвитку наведених вище аспектів представлення інноваційної моделі як креативної організаційно-економічної системи забезпечення науково-технічного прогресу в агросекторі ідейне підґрунтя функціонально-практичної ефективності. Функціонально-практична ефективність є

комерціалізація результатів наукових досліджень, цільове використання потенціалу аграрної науки у напрямі сталого розвитку через інституційно-визначену бізнес-систему. Тому необхідно забезпечити стимулятивні, сприятливі «правила гри» розбудовою й ринковим позиціонуванням механізму інноваційного провайдінгу результатів наукових досліджень.

У практичному плані модернізації найбільш прийнятними видами економічної діяльності, альтернативними агровиробництву, є такі як: альтернативна (відновлювана) енергетика, перш за все біоенергетика; зелений туризм; «зелені» продовольчі продукти – виробництво екологічно чистого продовольства тощо. Принципи організації такого інноваційного виробництва через створення пропонованої моделі кластера вже давно відомі, потрібно лише правильно їх «накласти» на наявну ресурсну базу. Таким чином, сьогодні слід робити ставку на багатофункціональність галузі шляхом поєднання сільськогосподарських видів діяльності з дотичними до них у контексті моделі сталого розвитку, яка вирішуватиме не тільки економічні, а й соціальні проблеми розвитку села.

Засади, пріоритети, закріплені принципами «зеленої економіки», за їх адекватного втілення, зокрема в конструктивному плані формування кластера, забезпечать сталість, конкурентоспроможність, широкопланове задоволення потреб соціуму (індивіда). Щодо виробництва, то в цьому вбачаємо безумовний ефект і необхідність запровадження концепції сталого розвитку, а саме: ресурсно-підприємницька складова (підприємства з виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки); інфраструктурна (підприємства зі зберігання й підтримки експорту агропродовольчої продукції); науково-інноваційна (установи наукового забезпечення і впровадження агроінновацій); освітньо-навчальна (заклади освіти різних рівнів підготовки фахівців аграрного спрямування); спеціалізовані державні інституції (уповноважені органи з контрольно-координації розвитку агрогосподарського процесу й взаємодії з елементами ринкового механізму). В цілому модель повинна втілюватися у конкретних агроінноваційних проектах для сприяння системному залученню інвестицій, самі ж ці проекти можуть бути кластеризовані в регіональному вимірі й спрямовані на реалізацію пріоритетів «зеленої економіки». Кластерна модель є пріоритетною, адже вона забезпечує ефективність впровадження, поширення інновацій шляхом здійснення «керуваної» дифузії [7, 96-117 с.].

У питаннях «зеленої економіки» одним із вкрай важливих і стратегічних напрямів має бути вирішення проблеми виробництва «зеленої» або «біологічної» енергії. Це, безумовно, стратегічний проект, який може бути успішно реалізованим з прив'язкою до галузей, виробництв, що функціонують в агропромисловому секторі. «Зелена енергетика» - один із найважливіших фактів практичного втілення концепції сталого, відновлюваного розвитку, інструмент досягнення енергетичної незалежності.

В організаційному плані інновацій потрібно обов'язково скористатись досвідом передових країн, забезпечуючи дифузю, у тому числі інституційних інновацій. Такою інновацією для аграрної галузі регіону вважаємо біокластери, які в Європі системно поширюються.

Вирішальними характеристиками біокластера, який ми вважаємо одним із адаптаційних механізмів щодо інновацій «зеленої економіки», є курс на мінімізацію виробничих витрат і максимізацію додаткової вартості. Принциповим в цьому є те, що поряд з полями, на яких вирощується сировина, створюють систему переробки, будуючи відповідні заводи. Виробляють борошно, біодизель, корми, паралельно можуть бути збудовані молочні та м'ясні ферми – це формат безвідходного виробництва. Кластерна модель дозволить вирішити проблему сировинності галузі і сприяти реалізації на ринку продукції з високою доданою вартістю.

Висновки. У формуванні державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору варто реалізувати концепцію дифузії інновацій, тобто впроваджувати вже відомі у світі інновації, що прискорить процес виходу галузі на модель сталого розвитку і, зокрема, «зеленої економіки». Це найбільш реальний шлях, який є найкоротшим, найефективнішим. Прийнятними є альтернативні аграрному сектору види економічної діяльності, такі як: альтернативна біологічна енергетика, зелений туризм, а також «зелені» аграрні види – виробництво екологічно чистого продовольства через органічне виробництво тощо. Принципи організації такого інноваційного виробництва вже давно відомі, потрібно лише правильно їх представити в механізмах реалізації державної політики. Отже, сьогодні варто робити ставку на розвиток багатофункціональності галузі, поєднанням сільськогосподарських видів діяльності з дотичними до них, у контексті інноваційної моделі сталого розвитку аграрного сектору. Це дозволить вирішувати не лише економічні, а й соціальні проблеми розвитку галузі та села, через багатофункціональність. Дана ідеологія має бути закріплена на рівні державної політики, функціонально змодельована законодавчо й підкріплена оптимальною ресурсною державною підтримкою.

Література

1. Буркинський Б. В., Галушкіна Т. П., Реутов В. С. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні: монографія. Одеса: Підприємство «Фенікс», 2011. 348 с.
2. Гайдуцький І. П. Інвестування низьковуглецевої економіки: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: Інформаційні системи, 2014. 373 с.

3. Галушкіна Т. П., Костецька К. О. «Зелена» економіка в секторальній моделі розвитку. Економічні інновації. 2012. Вип. 48. С. 68-77.
4. Мельник Л. Г., Кубатко О. В. Ефективність використання природно-ресурсного потенціалу України та передумови формування «зеленої» економіки. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. № 3. С. 169-174.
5. Потапенко В. Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої економіки»: монографія. Київ: НІСД, 2012. 359 с.
6. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 2. С. 200-208.
7. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2015. 350 с.
8. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва: сучасні виклики та перспективи розвитку. Економіка АПК. 2015. № 5. С. 43-47.

References

1. Burkynskiy B. V., Halushkina T. P., and Reutov V. Ye. (2011), "Zelena" ekonomika kriz pryizmu transformatsiinykh zrushen v Ukraini ["Green" economy through the lens of transformational shifts in Ukraine]. Odesa: Feniks, 348 p. [Ukraine].
2. Haidutskiy I. P. (2014), Investuvannya nyzkovuhletsevoi ekonomiky: teoriia, metodolohiia, praktyka [Investment low-carbon economy: theory, methodology, practice]. Kyiv: Informatsiini systemy, 373 p. [Ukraine].
3. Halushkina T. P. and Kostetska K. O. (2012), "Zelena ekonomika v sektoralnii modeli rozvytku" ["Green economy in sectoral development model"], journal Ekonomichni innovatsii, [Economic innovation], vol. 48, pp. 68-77 [Ukraine].
4. Melnyk L. H. and Kubatko O. V. (2013), "Efektyvnist vykorystannia pryrodno-resursnoho potentsialu Ukrainy ta peredumovy formuvannia zelenoi ekonomiky" ["The efficiency of natural-resource potential of Ukraine and the prerequisites for the formation of "green" economy"], journal Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen [Bulletin of socio-economic research], vol. 3, pp.169-174 [Ukraine].
5. Potapenko V. H. (2012), Stratehichni priorytety bezpechnoho rozvytku Ukrainy na zasadakh zelenoi ekonomiky [Strategic priorities the safe development of Ukraine on the principles of green economy]. Kyiv: NISD, 359 p. [Ukraine].
6. Sabluk P. T. (2011), "Innovatsijna model' rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy ta rol' nauky v ii stanovlenni" ["Innovative model of development of the agrarian sector of Ukraine's economy and the role of science in its formation"], journal Problemy innovatsijno investytsijnoho rozvytku [Problems of innovation and investment development], vol. 2, pp. 200-208 [Ukraine].
7. Khodakivska O. V. (2015), Ekologizatsiia ahrarnoho vyrobnytstva [Ecologization of agricultural production]. Kyiv: NNTs IAE, 350 p.[Ukraine].
8. Khodakivska O. V. (2015), "Ekologizatsiia ahrarnoho vyrobnytstva: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku" ["Ecologization of agrarian production: modern challenges and perspectives of development"], journal Ekonomika APK [APK economy], vol. 5, pp. 43-47 [Ukraine].

Надійшла / Paper received: 12.03.2020
Надрукована / Paper Printed : 06.05.2020